

vervegetatie, wat één van de belangrijkste randvoorwaarden is voor een soortenrijke macrofaunagemeenschap.

In diverse duinwateren is vis uitgezet. Als dit onoordeelkundig gebeurt, is de kans groot dat het aquatische ecosysteem verstoord raakt. Vooral karpers vormen een bedreiging voor de hydrobiologische rijkdom, omdat ze door hun fourageergedrag de bodem omwoelen. Het gevolg is dat submerse vegetatie verdwijnt, het water troebel wordt en er een grotere uitwisseling plaats vindt van nutriënten uit de bodem met het oppervlaktewater. De kans op algenbloei neemt daardoor toe. Naast overbemesting door vogels is de aanwezigheid van vis dan ook een mogelijke verklaring

voor de algenbloei in het Zwanenwater. Het beheer van duinwateren moet erop gericht zijn de visstand op een aanvaardbaar peil te houden. Dit kan door het uitzetten van roofvis of door kunstmatige ingrepen met behulp van fuiken en zegen. Karpers kunnen het beste zoveel mogelijk verwijderd worden.

drs. H. Steenbergen, drs. H. van der Goes en drs. H. van der Hammen werken bij het Bureau Ecologie van de Provinciale Waterstaat Noord-Holland.

Literatuur

1. EEDEN, F.W. VAN, 1886. Onkruid. Heruitgave 1974. Schuyt en Co c.v. Haarlem.
2. HARTOG, C. DEN, 1950. De verspreiding van de Mollusken in de duinplasjes tussen Den Helder en Schoorl. *Basteria* 14 (3 en 4):53-59.
3. HOF, S. VAN 'T & H. VAN DER HAMMEN, 1983. Duinbeken, *Natura* 80 (1):80-87.
4. LEENTEVAAAR, P., 1967. Duinmeren II: Zwanenwater, Muy, Oerd en van Hunenplak. Overdruk uit Biologisch Jaarboek, Koninklijk Natuurwetenschappelijk Genootschap Dodonaea, Gent.
5. NIEUKERKEN, E.J. VAN & J. VANTOL, 1978. Fauna van de wateren in Meijndel. Bijdragen tot de faunistiek van Nederland V blz 38-126. Rijksmuseum van Natuurlijke Historie. Leiden.
6. PROVINCIALE WATERSTAAT NOORD-HOLLAND, 1979-1983. Voortgangsverslagen. Milieu-inventarisatie. Haarlem.
7. STICHTING DUINBEHOUD, 1983. Duinen, wording en verwording. (blz 16).
8. THIJSSSE, J.P., 1927. Texel. Verkade-album. Zaandam.

De vogels van de Schouwse duinen

door G. van Ommering

Aan de gestaag groeiende reeks streekavifauna's, die de laatste jaren wordt gepubliceerd, is met "De vogels van Schouwen-Duiveland" weer een titel toegevoegd waarin de duinen weliswaar niet centraal staan maar toch een belangrijke plaats innemen. Een redaktieteam onder leiding van Frans Beekman en John Beijersbergen heeft zijn jarenlange inspanningen op 14 februari van dit jaar beloond gezien met het uitkomen van een fraai boek.

In het eerste deel van het boek worden de geomorfologie en de (vegetatie-)ontwikkeling van de verschillende landschappen op Schouwen-Duiveland besproken. In het hoofdstuk "Mensen en vogels op Schouwen-Duiveland" wordt geschetst hoe de mens van en met de natuur heeft geleefd.

In het tweede deel worden de huidige status, de ecologie, de verspreiding en de aantalsontwikkeling behandeld van alle 302 (!) op en rond Schouwen waargenomen vogelsoorten. Basis voor dit overzicht is eigen veldonderzoek van de Vogelwacht op Schouwen-Duiveland, uitgevoerd in de jaren 1980-1986. Daarnaast zijn zoveel mogelijk gegevens verzameld uit boeken, verslagen, rapporten, tijdschriften, archieven en dagboeken, teneinde een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van alle kennis die tot 1986

over de vogelwereld van Schouwen-Duiveland is verzameld. Tot slot wordt in het hoofdstuk "Vogels en het beleid" aangegeven wat er vroeger fout is gegaan en wordt voor toekomst een aan de verschillende overheden gerichte lijst van wensen gepresenteerd.

Parende kluten (foto H. Harmsen)

		watervogels	moerasvogels	open duin vogels	vogels van struwelen (1)	bosvogels	overige broedvogels	tot.
t r e n d	†	0	3	9	1	0	1	14
	-	3	2	6	3	3	0	17
	0	4	4	5	13	17	2	45
	+	1	0	4	1	7	2	15
	N	0	0	1	0	2	0	3
	i	1	5	4	1	5	1	17
	tot.	9	14	29	19	34	6	111

Tabel 1. Ontwikkelingen bij de broedvogels van Schouwen Duiveland.
(1): vogels van struwelen, bosranden en half-open terreinen.

Het boek bevat een schat aan gegevens, die op gedegen en plezierige wijze worden gepresenteerd. Toch kunnen ook wat minpuntjes worden genoemd. Zo is het storend dat niet alle in de tekst voorkomende plaatsaanduidingen op de kaart zijn terug te vinden. Ook wordt niet duidelijk gemaakt hoe de eigen inventarisaties zijn uitgevoerd (gebieden, methoden, criteria). Maar als grootste gemiservaar ik, dat er geen samenvattend overzicht wordt gegeven van de ontwikkeling van de vogelbevolking in het onderzoeksgebied, of, beter nog, per landschapstype. Hoewel voor de duinen in de hoofdstukken over de buitenduinen en de binnenduinen wel het een en ander wordt verteld over veranderingen in (het gebruik van) het terrein en de ontwikkelingen van de vogelstand, krijgen we hieruit toch geen volledig overzicht van het wel en wee van de vogels in de Schouwse duinen. Je moet alle soortbeschrijvingen napluizen om een antwoord te krijgen op vragen als: hoeveel soorten hebben er gebroed? Hoe zijn de trends van verschillende soorten of soortengroepen? Wat zijn de belangrijkste factoren geweest die de ontwikkelingen hebben bepaald? En, aan de veranderingen ten grondslag liggend, maar ook hieruit af te leiden: welke veranderingen zijn in het (gebruik van het) terrein opgetreden?

De vogels van de Schouwse duinen

Het leek me daarom nuttig voor de lezers van DUIN om een dergelijk overzicht zelf samen te stellen aan de hand van de soortbeschrijvingen uit het boek. Hiertoe heb ik van alle soorten, die ooit als broedvogel voor het Schouwse duingebied zijn vastgesteld, de status en de trend voor het duingebied bepaald en tevens

genoteerd door welke factoren het voorkomen volgens de auteurs van het boek is beïnvloed. In de tabel zijn de gegevens samengevat, waarbij de vogels zijn verdeeld in 6 groepen. We zien, dat in totaal 111 soorten in het duingebied hebben gebroed, waarvan 94 soorten kunnen worden aangemerkt als regelmatige broedvogel (dat zijn alle broedvogels behalve de incidentele broedvogels). Hiervan zijn er 31, dus bijna een derde deel, verdwenen of achteruitgegaan, terwijl maar 18 soorten, nog geen een-vijfde deel, zijn vooruitgegaan of nieuw zijn verschenen. Onderstaand wordt nader ingegaan op de ontwikkelingen binnen de verschillende groepen vogels.

Water- en moerasvogels

Van de in totaal 17 soorten uit deze groep, die regelmatig in het terrein hebben gebroed, is er maar 1 vooruitgegaan (de Kuifeend) en zijn er maar liefst 8, dus bijna de helft, achteruitgegaan of verdwenen. Verdwenen zijn de Grauwe Kiekendief, waarvan in de jaren '30-'40 jaarlijks 5-7 broedparen werden geteld, de Bruine Kiekendief, waarvan tot '66 jaarlijks 1-2 paar broedden, en de Watersnip. Achteruit gingen soorten als Dodaars, Bergeend, Wintertaling, Waterhoen en Paapje. Als oorzaken voor de teruggang vermeldt het boek de toegenomen recreatie en de verdroging van het duingebied door de toenemende wateronttrekking, voor een deel trouwens ook ten behoeve van de grote aantallen bezoekers van de campings en de huisjesterreinen in het vakantieseizoen.

Open-duin-vogels

Deze groep vogels, die het meest karakteristiek voor de duinen is, heeft de grootste klappen gehad. Van de

TABEL

Verklaring trend:

†	=	verdwenen
-	=	achteruitgegaan
0	=	gelijkgebleven
+	=	vooruitgegaan
N	=	nieuw verschenen
i	=	incidentele broedvogel

25 regelmatige broedvogels uit deze groep is er 1 nieuwkomer (de Roodborsttapuit) en zijn er 4 vooruitgegaan (Fazant, Storm-, Kleine Mantel- en Zilvermeeuw). Daartegenover staan maar liefst 15 soorten (60%) die zijn achteruitgegaan of verdwenen. Achteruit gingen de typische weidevogels van het open duin, die waren aangewezen op vochtige graslanden, zoals Scholekster, Kievit, Tureluur en Wulp. Oorzaak: de al genoemde verdroging van het gebied. Geheel verdwenen is de Grutto en een aantal soorten die voorkwamen in weinig door mensen bezochte gebieden met grote oppervlakten stuivende en schaars begroeide duinen, zoals Kluut, Griel, Strand-, Bontbek- en Kleine Plevier, Visdief, Dwergstern en Oeverwaluw. Door de opkomst van de (strand-)recreatie is de voor deze soorten noodzakelijke rust verdwenen, en door het grootschalig vastleggen en met naalddhout inplanten van de duinen zijn andere geschikte plekken verdwenen of konden deze niet meer nieuw ontstaan. Ook het steeds meer dichtgroeien van het terrein met struwelen speelt een rol.

Vogels van struwelen, bosranden en half-open terreinen

Struwelen hebben in de Schouwse duinen, evenals elders in de duinen van het deltagebied, altijd al een be-

langrijk deel van de vegetatie uitmaakt. Hierin is weinig verandering gekomen, en we zien dan ook dat 13 van de 18 soorten regelmatige broedvogels uit deze groep gelijk zijn gebleven. Verdwenen is de Geelgors, die vroeger zeer talrijk was in het hele onderzoeksgebied, maar de oorzaak hiervoor ligt niet in veranderingen in het duinterrein. Achteruitgegaan zijn een aantal soorten die vroeger vooral voorkwamen in de inmiddels groten-deels verdwenen boomgaarden in het binnenduin, zoals de Putter.

Bosvogels

De bosvogels gaat het nog het meest voor de wind, dankzij de aanplant en het uitgroeien van bossen en het voor vogels gunstiger bosbeheer. In deze groep vinden we de grootste toename, waarbij het gaat om soorten als Holendief, Grote Bonte Specht, Spotvogel, Zwartkop, en, dankzij de verminderde jachtdruk, Ekster, Kauw en Zwarte Kraai. Nieuw zijn de Zwarte Mees in de dennenplantages en de Goudvink, die zijn areaal in Nederland in westelijke richting heeft uitgebreid.

Beter beheer noodzakelijk

Als we alles op een rijtje zetten zien we de balans duidelijk negatief uitslaan. Door verdroging, vastlegging, bosaanplant, het dichtgroeien van het open duin en de toegenomen verontrusting door de recreatie is een groot aantal soorten achteruitgegaan of inmiddels al verdwenen. De gekonstateerde vooruitgang van een aantal soorten komt voor een aantal deel op rekening van 'spontane' areaaluitbreiding van soorten, het kunstmatig ontstaan of uitbreiden

van het biotoop (dennenbossen) en een verminderde bestrijding (meeuwen en kraaiachtigen).

Ondanks alles zijn de Schouwse duinen nog steeds een zeer belangrijk vogelgebied. Soorten als Steenuil, Zomertaling, Paapje, Wielewaal, Grauwe Klauwier en Kleine Barmsejs komen er nog ieder jaar tot broeden. Incidenteel broeden er zelfs soorten als Sperwer, Boomvalk, Velduil, Nachtzwaluw, Cetti's Zanger en Europese Kanarie. Om te voorkomen dat de huidige betekenis van het Schouwse duingebied voor vogels nog verder vermindert en in de hoop dat misschien weer iets van het verlies kan worden tenietgedaan, zal echter een verstandig beheer moeten (gaan) worden gevoerd. Een terughoudend recreatiebeleid, het beperken van de waterwinning, overgaan op een meer dynamisch duinbeheer (minder inplanten, weer laten stuiven), stoppen van de jacht en een zo natuurlijk mogelijk bosbeheer moeten hierin belangrijke elementen vormen.

Wat betreft het gemeentelijk en provinciaal beleid inzake de recreatie is er weinig reden voor optimisme. Nog steeds wordt getracht een verdere ontwikkeling te stimuleren, zeker nu de provincie sinds enkele jaren het uitgangspunt "de kust is vol" weer heeft verlaten, zogenaamd onder druk van de economische recessie.

Toepassing Natuurbeschermingswet belangrijk

Het zwalkende beleid van de lagere overheden toont eens te meer het belang aan van de toepassing van de Natuurbeschermingswet voor de

Schouwse duinen. In dat kader zijn we ook iets optimistischer wat betreft de aanzetten die thans gegeven die thans gegeven worden om het beheer waarin de ecologische aspecten nadrukkelijk worden meegenomen en dat erop is gericht de grondwaterstand te verhogen. Het heeft al geleid tot een vermindering van de waterwinning, het verminderd afvloeien van duinwater naar de polder en het zal mogelijk in de toekomst een rol gaan spelen bij de verandering van de afwateringsstructuur van de binnenduinen en het naaldhoutbestand.

Zowel Natuurmonumenten (Zeepe-duinen) als Staatsbosbeheer (Meeuwenduinen) zijn overtuigd van de mogelijkheden voor regeneratie middels gekontroleerde verstuiwing. Een aantal grootschalige verstuiwingsproeven is al in uitvoering.

Verder zij er door Natuurmonumenten een aantal voorheen niet beheerde maar wel vochtige valleien door middel van plaggen, maaien en begrazen opnieuw in aanleg geschikt gemaakt voor de zeldzame duinvalleiplanten van schrale milieus. De eerste resultaten zijn al in de vegetatie zichtbaar. Ook het Staatsbosbeheer en de Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer (N.M.F.) hebben zich bereid getoond om dit zeldzame milieutype middels het laten uitvoeren van achterstallig onderhoud in een zeer waardevol valleicomplex in de Verklipperduinen opnieuw uitbreiding te geven.

Daarnaast wordt door N.M.F. getracht met particuliere duinbezitters beheersovereenkomsten af te sluiten, hetgeen evenwel door de complexe eigendomssituatie tot nog toe geen grote vlucht heeft genomen.

Dank aan John Beijersbergen voor het leveren van aanvullende gegevens.

**WERKGROEP AVIFAUNA NATUUR-
EN VOGELWACHT SCHOUWEN-
DUIVELAND, 1986. De vogels van
Schouwen-Duiveland. Zierikzee.
ISBN 90-9001472-1. Harde kaft, 288
pp. rijk geïllustreerd met tekeningen
en tientallen foto's. Met index en li-
teratuurlijst.**

Kontakadres: Arnold van der Wees,
Kreeftstraat 40, 4301 ZD Zierikzee,
tel. 01110-15141. Prijs f 36,40 inklu-
sief verzendkosten. Overschrijven op
gironummer 91666 t.n.v. ABN te Goes,
t.g.v. rek.nr. 51.06.45.755 van
"Avifauna te Zierikzee".

Scholekster, in het Schouwse gebied achteruit gegaan (naar dia T. Verstraël).